

РІВЕНЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ БОЛГАРСЬКОЇ МЕНШИНИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

LEVEL OF IDENTIFICATION OF THE BULGARIAN MINORITY IN SOUTHERN UKRAINE

У статті розглядається проблема ідентифікації болгарської меншини на півдні України. Перша частина статті присвячена обґрунтуванню актуальності теми, опису процесу ідентифікації та її похідної – етнічної ідентифікації, зазначено, що основою національної ідентифікації є різні компоненти матеріальної і духовної культури нації, в тому числі мова, релігія, соціонормативні системи цінностей (норми поведінки, звичаї, обряди) та інше. Розглянуто специфіку етнічної ідентичності в умовах сучасності, підкреслено важливість соціальних процесів у формуванні ідентичності.

У другій частині статті представлені результати емпіричного дослідження. Дослідження проводилося кількісним методом – анкетування (622 респондентів) та якісними методами – методом глибинних інтерв'ю та психодіагностики (50 інтерв'ю), додатково використовувався метод аналізу статистичних даних. Цільові групи склалися з представників болгарської національної меншини Одеської області. Використано багаторівневу територіальну квотну вибірку. Найбільш контрольованими параметрами вибірки є національність, стать, вік та місце проживання респондентів. Результати дослідження вказують, що ідентичність формується соціальними процесами: кристалізувавшись, вона підтримується, модифікується чи навіть трансформується соціальними відносинами. Соціальні процеси, пов'язані з формуванням та підтримкою ідентичності, визначаються соціальною структурою. Вивчаючи структуру соціальної ідентичності болгарської меншини, визначаючи наявність та глибину кризи ідентичності, було доведено, що кризи соціальної ідентичності болгар немає. Основними факторами збереження ідентичності є компактність та місце проживання, створення сімей з представниками етнічної групи, активна просвітницька робота громадських організацій та церков, навчання рідною мовою, наявність власних засобів масової інформації тощо.

Ключові слова: болгарські меншини, болгарська громада України, національна ідентичність, ідентичність, матриця ідентичності.

тичність, ідентичність, матриця ідентичності.

The article considers the problem of identification of the Bulgarian minority in the south of Ukraine.

The first part of the article is devoted to substantiating the relevance of the topic, describing the process of identification and its original – ethnic identification, it is noted that the basis of national identification are various components of material and spiritual culture of the nation, including language, religion, socio-normative value systems) and other. The specifics of ethnic identity in modern conditions are considered, the importance of social processes in the formation of identity is emphasized.

The second part of the article presents the results of empirical research. The research was conducted by quantitative methods – questionnaires (622 respondents) and qualitative methods – in-depth interviews and psychodiagnostics (50 interviews), additionally used the method of analysis of statistical documents. The target groups consisted of representatives of the Bulgarian national minorities in the Odessa region. Multilevel territorial quota sampling was used. The most controlled parameters of the sample are the nationality, gender, age and place of residence of the respondents. The results of the study indicate that identity is formed by social processes: after crystallization, it is maintained, modified or even transformed by social relations. Social processes associated with the formation and maintenance of identity are determined by social structure. Studying the structure of social identity of the Bulgarian minority, to determine the presence and depth of the identity crisis, it was proved that there is no crisis in the social identity of Bulgarians. As a result of this study, it was proved that the main factors of preserving identity are compactness and place of residence, creating families with ethnic groups, active educational work of public organizations and churches, teaching in the native language, having their own media and more.

Key words: bulgarian minorities, bulgarian community of Ukraine, national identity, identity, identity matrix.

УДК 316.647.8
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.36.2>

Нікон Н.О.
к.соціол.н.,
доцент кафедри психології
та соціальної роботи
Національний університет
«Одеська політехніка»

Варга Н.І.
д.соціол.н., доцент,
доцент кафедри соціології
та соціальної роботи
Ужгородський національний університет

Гвоздецька Б.Г.
к.соціол.н.,
доцент кафедри правознавства,
соціології та політології
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

У важкій ситуації воєнного часу знаходиться наша держава, етнічна приналежність виявляється засобом знову відчутти себе частиною якогось соціального цілого, знайти психологічну підтримку в традиції. Звідси – потреба консолідації етнічної спільноти, спроби вироблення інтегруючого національного ідеалу в нових соціальних умовах, охорона і відокремлення своєї національної міфології, культури, історії. У зв'язку із цим, не випадковим представляється підвищена увага до етнічної ідентифікації і висувається теза, що включення себе в той або інший етнос залежить від

прийняття індивідом міфологічних по своїй природі посилок і підстав, тож ідентифікація – це елемент, який відбиває культуру народу.

Кожен ідентифікує себе у процесі порівняння з іншими людьми та себе як члена спільноти порівняно з іншими етнічними, національними спільнотами. Ідентифікація може здійснюватися тільки через розрізнення «свого» і «іншого», що стає узагальнюючою ознакою приналежності до цієї групи або виключення з неї так званих «інших», або «чужих», а також ідентифікація припускає це розрізнення як розхо-

дження імен-знаків. Так, «болгарність» сприймається як щось етнічно специфічне за допомогою допущення інших етнічних найменувань, що допускають наявність «інших» спільностей. Оскільки це допущення «своєї» ідентичності відбувається тільки через допущення «інших», «свій» і «інший» виявляються лише іменами того самого розрізнення. Єдиний процес ідентифікації приводить до формування соціальної ідентичності, а та в свою чергу до етнічної (або національної).

Серед значущих досліджень ідентифікаційних процесів є роботи як класиків (Г. Блумера, А. Валлон, М. Дензіна, Ч. Кулі, М. Куна, К. Леві-Стросса, Дж. Міда, Е. Еріксона, О. Богатова, Е. Дюркгейма, Т. Парсонса, Г. Зіммер, О. Сурова, Є. Панова, О. Бреднікової, М. Вебера, О. Богатова, Б. Андерсона, В. Антонової, П. Бергера, Е. Гелнера, Ф. Знанецького, О. Карпенко, В. Коротєєва, Е. Сміта), так і дослідження сучасних вчених (В. Арбеніної, Л. Дробіжевої, В. Євтуха, Н. Паніної та інших).

Проблема дослідження ідентифікації та етнічної ідентичності актуальна в умовах сучасності, оскільки забезпечуючи зростання значимості індивідуального вибору етнічності, важливості самовизначення та самоідентифікації.

Метою дослідження є виявлення рівня ідентифікації болгарської меншини на півдні України, через реалізацію наступних завдань – визначення ступеню етнічної ідентичності болгар Одещини, виявлення рівня етноцентризму болгар та їх толерантності, прихильності до України, національно-патріотична позиція та аналіз структури ідентичності болгарської меншини.

Припускаючи, що ідентифікація є центральним елементом самосвідомості та пов'язана з відповіддю на запитання «Хто Я?» тобто з фіксацією свого становища в системі суспільних відносин, підкреслимо суб'єктивне ставлення власної приналежності до різних соціальних спільнот на основі постійного емоційного зв'язку, а також включення у свій внутрішній світ і прийняття як власних групових норм і цінностей. Питання «Хто Я?» вкрай складне. Відповіді на нього залежать від віку і соціального стану, від обставин чи ситуації в суспільстві, а також виходячи зі стану свого духу. Отже, етнічна ідентифікація є елементом національної свідомості, формується завдяки уявленню про типові риси своєї спільності, її властивості як цілого (автостереотипи); подання щодо загальнонаціонального історичного минулого народу; про територіальну спільність, а за певних конкретно-історичних

умов і про державну спільність; усвідомлене відношення людей до матеріальних і духовних цінностей нації, її досягнень, орієнтації на них.

Оскільки ідентифікація являє собою механізм розвитку ідентичності, то в контексті нашого завдання, необхідно зазначити, етнічна ідентифікація формує етнічну ідентичність. Етнічна ідентичність являється складовою частиною соціальної ідентичності, це психологічна категорія, яка відноситься до усвідомлення своєї належності до певної етнічної спільності. При цьому, по-перше, необхідно розрізнити поняття етнічної ідентичності та етнічності – соціологічної категорії, що відноситься до визначення етнічної приналежності з низки об'єктивних ознак: етнічної приналежності батьків, місця народження, мови, культури, й мати на увазі, що в реальному житті етнічна ідентичність далеко не завжди збігається з загальноприйнятою офіційною етнічністю. По-друге, слід пам'ятати, що етнічна ідентичність може не співпадати із декларованою ідентичністю, яка виявляється в самоназві.

Етнічна ідентичність – це, в першу чергу, результат когнітивно-емоційного процесу усвідомлення себе представником етносу, певна ступінь ототожнення себе з ним і відокремлення від інших етносів.

Наряду з цим, В. Євтух підкреслює, що «етнічна ідентичність – співвіднесення себе за тією чи іншою етнічною спільнотою або якісними (етнокультурними) характеристиками, властивими для цієї спільноти» [1, с. 82].

Е. Сміт виділяє наступні риси, що характеризують етнічну ідентичність:

- 1) історична територія, як рідний край;
- 2) загальні міфи та історична пам'ять;
- 3) загальна масова, громадянська культура;

4) єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів суспільства;

5) загальна економіка з можливістю пересуватись у межах національної території.

А також, Е. Сміт підкреслює, що етнічна ідентичність за своєю сутністю багатогранна, її ніколи не можна звести до єдиного елементу – на це нездатні навіть окремі націоналістичні фракції, її неможливо швидко прищепити населенню за допомогою штучних засобів [2, с. 164].

Ідентичність формується соціальними процесами. Після кристалізації він підтримується, змінюється або трансформується соціальними відносинами. Соціальні процеси, пов'язані з формуванням та підтримкою ідентичності, визначаються соціальною структурою [3, с. 279].

На нашу думку, фундаментальні риси, властиві індивідуальним культурам та ідентичностям, продовжують відтворюватися навіть за умов змін та інтеграції у сучасних суспільствах. Тому в загальному вигляді самоідентифікацію можна визначити як прийняття себе до певного роду, класу, типу з метою усвідомлення, розуміння його сутності.

Методологічні передумови дослідження. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, загальна кількість осіб, які заявили про свою болгарську національність, становила 204 тисячі 600 осіб серед усіх громадян України [5]. У двох регіонах України болгари посідають третє місце (Одеса та Запоріжжя), поступаючись лише традиційному українському та російському населенню. На Одещині чисельність болгар склала три чверті всієї державної групи – понад 150 тисяч осіб або 6,1% від загальної чисельності населення області. Вказані показники визначили об'єкт розвідки соціологічного дослідження, яким є болгарська спільнота України, яка постійно проживає у Південноукраїнському регіоні.

Для збору первинної соціологічної інформації використовувалися кількісний метод (анкетне опитування), якісні методи (напівстандартизовані інтерв'ю та методи психодіагностики – модифікований тест М. Куна та Т. Мак-Партленда «Хто Я?»). Як додаткове джерело соціальної інформації використовувався метод аналізу статистичних документів (дані Всеукраїнського перепису населення 2001 р., дані Головного управління статистики Одеської області).

Для відбору респондентів використовувалася багаторівнева територіальна цільова квотна вибірка. Найбільш контрольованими параметрами вибірки є національність респондентів, стать, вік та місце проживання.

Загальна чисельність болгарського населення на Одещині за переписом населення 2001 р. становить 150 тисяч 683 особи. Чисельність болгарського населення Одеської області віком від 14 років і старше становить 127 тисяч 383 особи, у тому числі 60 тисяч 899 осіб (47,81%) – чоловіки, 66 тисяч 484 особи (52,19%) – жінки. Отже, вибіркова сукупність по Одеській області склала 622 особи. Прийнята для розрахунку обсягу вибіркової сукупності допущена похибка становить 4%.

Стосовно якісного дослідження, для напівстандартизованих інтерв'ю та психодіагностичних тестів, було обрано стратифіковану вибірку з 50 осіб болгарської національності, у віці від 20 років і старше.

Обробка даних, отриманих методом анкетування, проводилася за допомогою

програми SSS 11.0 для Windows і MS Excel. Аналіз даних, отриманих в результаті напівстандартизованого інтерв'ю, проводився методом контент-аналізу, таким чином оброблялися дані, отримані за допомогою психодіагностичних тестів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні, яке проводилось на Одещині та в місті Одесі для визначення етнічної ідентичності серед болгар, респондентам було запропоновано визначити критерії самоідентифікації. На наш погляд, визначаючи ступінь згоди із судженнями з приводу приналежності до етносів респонденти в такий спосіб повинні були дати ясність щодо характеру етнічних відносин на міжособистісному рівні.

Результати опитування засвідчили, що для 60,2% респондентів важливо, що вони болгари, 61% опитаних відповіли, що пишуться тим, що вони болгари. При цьому майже 17% в обох випадках відповіли, що їм байдуже їхня етнічна приналежність.

Це свідчить про високий ступінь особистісного віднесення до болгарської групи, а так само про високий ступінь гордості за свою етнічну приналежність. Такі показники дають нам можливість говорити про номінальну ідентифікацію болгар.

Із твердженням, «У світі немає краще людей, чим представники мого народу» повністю згодні 1,6%, скоріше згодні – 11,4%, зазначили, що до цього вони ставляться байдуже – 35,8%, скоріше не згодні, ніж згодні – 8,9%, не згодні із цим твердженням – 23,6% опитаних.

«Чим більше впливу представники мого народу роблять на інші нації, тим краще для цих націй» – згодні 1,6%, скоріше згодні, чим ні – 9,8%, байдужі – 36,6%, скоріше не згодні – 5,7%, не згодні – 26,8% опитаних.

«Зовсім не важливо, щоб люди мого народу були першими у світі» згодні – 14,6%, скоріше згодні, чим ні – 10,6%, байдужі – 18,7%, скоріше не згодні – 12,2%, не згодні – 26% опитаних.

Такі результати опитування є свідченням того, що більшість респондентів оцінює людей не по етнічній приналежності, а по особистісних якостях. Таким чином, можна говорити про позицію етноцентризму болгар і їхню толерантність.

Визначаючи ідентифікацію на етно-історичних підставах можна говорити про те, що «Відчуваю прихильність до своєї історичної Батьківщини» – згодні 13%, скоріше згодні, чим ні – 16,3%, вагаються відповісти – 22%, скоріше не згодні – 6,5%, не згодні – 24,4% опитаних.

«Відчуваю гордість до своєї історичної Батьківщини» – згодні 10,6%, скоріше

згодні, чим ні – 8,1%, вагаються відповісти – 39,8%, скоріше не згодні – 7,3%, не згодні – 16,3% опитаних.

Зв'язок з історичною Батьківщиною порушений, хоча респонденти й вважають себе болгарами. Це можна пояснити тим, що їхні предки дуже давно, більше 2-х століть (в 1803 р.) покинули Болгарію, але вони зберегли й підтримують традиції, передають їх своїм дітям і онукам з покоління в покоління, прищеплюють любов і повагу до своєї історичної Батьківщини, до свого народу, що підтверджується і в інтерв'ю, намагаються не забувати про джерела, історичні коріння свого етносу. Ці питання історичного розвитку, походження етносу виникають при становленні болгарської й інших ідентичностей.

Якщо говорити про прихильність до України, то вона виражається сильніше на відміну від прихильності до історичної Батьківщини. Люди не просто приживалися на новому місці, вони, можна сказати, вросли коріннями в цю землю: будували будинки і родини, ростили дітей, тут вони знайшли друзів і зробили кар'єру, засвоїли багато матеріальних і духовних елементів «чужої» культури. Тому, їхня прихильність до України вище. Із цим згодні – 39%, скоріше згодні, чим ні – 10,6%, важко відповісти – 21,1%, скоріше не згодні – 5,7%, не згодні – 4,9% опитаних.

На питання про те, що Україна повинна належати тільки українцям негативно відповіли 45,5% респондентів, скоріше не згодні із цим твердженням – 13,8%, важко відповісти – 17,1% і незначний відсоток тих, хто із цим твердженням згодний і частково згодний – 4,9%. Це прояв національно – радикальної позиції.

Щодо національно-патріотичної позиції про те, що Україна повинна належати тим, хто в ній народився 29,3% опитаних згодні, 4,9% – скоріше згодні, чим ні, 23,6% – важко відповісти, 5,7% – скоріше не згодні, 18,7% – не згодні повністю.

«Україна повинна належати всім, хто приїхав сюди й прийняв її громадянство» – 35,8% опитаних згодні, 14,6% – скоріше згодні, чим ні, 20,3% – важко відповісти, 6,5% – скоріше не згодні, 4,9% – не згодні повністю. Це толерантно-демократична позиція.

З вищенаведених даних можна зробити висновок про те, що політична активність респондентів не висока, вони вважають, що Україна повинна належати людям, що прийняли її громадянство, і тим, хто в ній народився поза залежністю від тої етнічної приналежності, до якої вони себе відносять. Основним критерієм етнічної меншини є соціальна, етнічна, цивільна ідентичності.

У даному дослідженні етнічна приналежність фіксувалася за допомогою запитання: «Що найчастіше об'єднує людей однієї національності?». Респондентам було запропоновано оцінити важливість дев'яти наступних критеріїв: загальні традиції та звичаї, історія, релігія, мова, територія, спільні предки, проблеми та нещастя, вороги, схожі риси характеру та поведінки.

Домінуючими критеріями для представників болгарської меншини є загальні традиції та звичаї – 60,8% та загальна мова – 54,5% опитаних. Важливим фактором, що займає третє місце, є схожі риси характеру та поведінки – 38,6%. Значуще значення для представників болгарської меншини має загальна історія – 35,2%. Загальні труднощі та негаразди зближують – 23,0% опитаних. Загальна релігія займає шосте місце – 22,8%, при цьому відзначено на порядок вище за загальних предків – 21,2% опитаних. У опитаних болгар спільна земля, територія – лише на восьмому місці – 13,8%. На думку респондентів, найменший вплив на людей однієї національності мають спільні вороги – 9,0%.

У зв'язку із цим почнемо виклад емпіричних результатів дослідження з аналізу структури ідентичності болгарської меншини (за результатами інтерв'ю).

Вивчаючи ідентифікацію болгар у наших інтерв'ю, ми запропонували модифікований тест М. Куна та Т. Мак-Партленда «Хто Я?». За його допомогою ми спробували виявити структуру соціальної ідентичності болгарської меншини, визначивши наявність та глибину кризи ідентичності [7, с. 140].

Слід враховувати першу і найбільш значущу константу в процесі формування етнічної ідентичності. Психологічні проблеми, пов'язані з груповим членством виникають з ускладненням відповідати на запитання «Хто Я?» («Хто Ми?») і частіше, з труднощами стикаються члени груп меншин (у нашому випадку етнічні меншини) [6, с. 217].

Зібрані «Его-образи» досліджуваної групи були отримані на основі узагальнення особистісних «Его-образів». Отриманий набір вільних Я-характеристик було згруповано з урахуванням позитивної чи негативної оцінки. Співвідношення позитивних та негативних характеристик особистості в дослідженні є найважливішим показником наявності ідентичності. Емпіричні результати дослідження з аналізу структури ідентичності болгарської меншини як найважливішого соціального та регулюючого механізму, що виконує дві основні функції: інтеграція – на груповому рівні та адаптивному – на особистому, зазначено в таблиці нижче.

Матриця ідентичності болгар Півдня України

Категорії конфіденційності	Частота згадки (кількість раз)			
	жінки	чоловіки	всього	Ранг
1. Об'єктивні характеристики особистого життя:				
–Особистість	17	18	35	4
–Стать	19	11	30	5
–Родина	49	44	93	1
–Особисті стосунки	3	7	10	8
–Професія	27	16	43	3
–Дозвілля	2	5	7	9
–Етнічна приналежність	22	23	45	2
–Релігія	7	4	11	7
–Громадянин України	8	13	21	6
–Резидент України	1	1	1	11
–Конкретна об'єктивна категорія: одесит	1	2	3	10
2. Суб'єктивні характеристики (самооцінка та самовизначення):				
–Позитивна самооцінка	7	9	16	
–Негативна самооцінка	2	1	3	

* Дані за категоріями представлені в кількості разів згадки про самоопис

У процесі дослідження з'ясувалося, що об'єктивні характеристики, які включають у себе основні характеристики (категорії конфіденційності, пов'язані зі статтю, професійним статусом, сімейними ролями, особистими відносинами, дозволами), а також етнополітичні характеристики, пов'язані з етнічною приналежністю, релігією та інше, становлять значну частину самоідентифікації у порівнянні з суб'єктивними характеристиками.

Такий самоідентифікації приписувалися суб'єктивні характеристики, які були результатом життєвих обставин, особистих характеристик, позитивної та негативної самооцінки. Серед об'єктивних ідентичностей у досліджуваній групі за основними характеристиками переважають етнополітичні. Серед основних категорій переважають сімейні категорії. У пошуках нової ідентичності в контексті нинішньої соціальної кризи болгар передусім звертаються до себе та до свого найближчого оточення – сім'ї. Проте сім'я меншою мірою виконує свою функцію соціального та психологічного захисту від тиску, який кожен з її членів відчуває з боку суспільства, і все більше стає ареною особистих та моральних конфліктів. Отже, проблема особистої дезадаптації та включення її до соціальних відносин не може бути вирішена лише через сім'ю.

Категорія «Родина» у нашому дослідженні є основним компонентом ідентифікації та посідає перше місце у структурі ідентичностей. За рівнем значущості друге місце належить статусній характеристиці, що об'єднує болгар у соціальному плані – це

категорія «Етнічна приналежність». Таким чином, ми бачимо зростаючу актуальність кореляції з етнічною групою, велике прагнення соціальної єдності за рахунок етнічної приналежності. У ієрархії ідентичностей стать для болгар займає п'яте місце, висувачи на перший план професійну і універсальну ідентичність.

Для багатьох професій робота за спеціальністю – найважливіша умова забезпечення побутових умов (не тільки і не стільки матеріальних, скільки духовних: коло людей за духом та інтересами, відповідна культура спілкування тощо). Так, один 60-річний чоловік, який живе в Одесі, на прохання дати відповідь (наголошуючи при цьому на найважливіших для нього характеристиках) запитав: «Хто Я?» Двічі відповів: «Я лікар» та «Я хірург», з чого можна зробити висновок, що його ідентифікація багато в чому пов'язана із професійною діяльністю.

Ще одна соціальна характеристика, виявлена у дослідженні, стосується громадянства. Це наочно демонструє важливість співвіднесення себе з цією етнополітичною категорією. Слід зазначити, що при високому рівні самовизначення болгар, громадянська приналежність має значення у структурі самоідентифікації. Щоразу, говорячи про себе як про громадянина, наші респонденти не забували і з гордістю відзначали, що вони болгар.

Визнання себе громадянином, на відміну, наприклад, від «громадянина України», який робить одинадцятий ступінь значущості, говорить не лише про територіальну ідентифікацію, а й про закріплення певних прав та обов'язків. В усній інтерпретації респонденти

пояснили, що йдеться про двосторонні відносини між собою та державою, яка гарантує певні права, свободи та захист, несе відповідальність за своїх громадян, які, у свою чергу, мають виконувати вимоги, які пред'являються до них державою. Вільний розвиток особистості людини, дотримання її прав визнано основними цінностями у суспільному розвитку, можливо, ця категорія у групі «Его-образи» виступить основною об'єднуючою категорією громадян України.

Згідно з даними дослідження, релігійна ідентичність у колективних угрупованнях «образів Его» виявилася дуже актуальною статусною характеристикою структури ідентичностей, і представники болгарського етносу зафіксували досить високу релігійну активність. Отже, не можна недооцінювати значення релігії для населення в умовах соціальної невизначеності та нестабільності. Можливо, саме релігія включає потенціал, якщо необхідно, актуалізувати потреби ідентичності та групової солідарності.

Наступна у рейтингу категорія «особисті стосунки», до якої ми включили певний набір особистісних характеристик – друг, сусід, добрий співрозмовник. Це дуже важливо для респондентів про, що свідчить необхідність відчувати підтримку не тільки сім'ї, а й близького оточення, важливість спілкування, не обмежуючись професійними та сімейними інтересами.

Окремо хотілося б зупинитися на такій конкретній об'єктивній категорії, яку респонденти визначили як «одесит», цей самоопис займає десяте місце за рівнем значущості, але доречно сказати, що така ідентифікація означає належність до певної спільноти. Категорія «одесит» належить до особливої, своєрідної та «одеської субкультури», яка визначається декількома елементами, серед яких, насамперед, геополітичне становище міста, морський порт, близькість кордонів, взаємодія з іншими країнами. У межах Чорного моря, постійні ділові та культурні контакти з різними країнами світу, «відкритість» міста. Другий елемент – це якась особливість субкультури, у межах якої передбачається соціокультурна структура регіону. За функціональною оригінальністю міста слідує багатонаціональний склад населення та різноманітність професійної структури.

Відповіді болгар дозволили нам розрізнити суб'єктивні та об'єктивні характеристики, серед яких можна виділити негативну самооцінку, таку як, наприклад, «не бажаючий мешканець України» та «безробітний». Проте доля таких нагадувань мізерно мало, інформанти визначалися переважно за позитивними самохарактерами. Аналіз об'єднаних «Его-образів» досліджуваної групи залежно від співвідношення позитивних і негативних

самохарактеристик показує, що немає кризи соціальної ідентичності болгар.

Індикатором процесів етнічної ідентифікації як серед болгар, так і серед інших народів України є етнічно змішані сім'ї. У своїй роботі В. Наулко зазначає, що серед етнічних болгар переважають етнічно змішані сім'ї (52,3%), це залежить від низки факторів, насамперед від кількості та територіального розміщення народів, ступеня розвитку етнічної самосвідомості, особливості соціального та сімейного життя, загальна історична доля тощо. Переважна більшість респондентів, незалежно від національності, висловили сприятливе ставлення до етнічно змішаних сімей [8, с. 76].

Згідно нашого дослідження, 80,5% опитаних респондентів перебувають у шлюбі, решта через вік або деякі інші обставини не вказали, що перебували у шлюбі. Статистичні дані щодо цього питання недоступні через те, що неможливо простежити національність шлюбу за відсутності таких даних в офіційному документі (паспорті України).

Дані, отримані за допомогою анкетування, свідчать про вибіркковість у виборі супутника життя. Більше половини 63,9% вказали, що етнічна приналежність їхніх подружжів партнерів збігається з їхньою власною. Звернемо увагу на те, що список національностей при виборі чоловіка чи дружини не такий вже й різноманітний. Він обмежився шістьма національностями. З українцями перебувають у шлюбі 21,1% болгар, з представниками молдавської національності 5,8%.

Ми простежили таку тенденцію: болгарські жінки за чоловіків частіше обирають представників іншої етнічної групи, а також більш демократичні у виборі люди похилого віку. Це може бути свідченням впливу сучасного суспільства, що трансформується, і зменшення впливу родових традицій.

З отриманих результатів можна зробити наступні висновки. Ідентифікація може виступати фактором, що визначає стратегію і форму поведінки. При цьому сам процес ідентифікації виявляється залежним від соціальних, історичних і економічних умов, у яких перебуває група, а її стратегії спрямовані на підтримку стабільності соціокультурних зв'язків, які в кожний конкретний момент впливають на її адаптивні можливості. Головними чинниками збереження ідентичності є компактність та місце проживання, створення сімей з представниками однієї етнічної групи, активна просвітницька робота громадських організацій та церкви, навчання рідною мовою, наявність власних засобів масової інформації, тощо. Так при аналізі самоідентифікації виявилось, що респонденти визначали більше позитивних

Етнічна приналежність подружніх партнерів болгар Одещини (%)

Етнічна приналежність	Вік*					Загалом %
	18–22	23–30	31–45	46–55	56 і старші	
дружини:						
–болгарська	0,4	4,0	8,0	8,4	9,2	30,0
–українська	0,4	1,4	2,8	1,0	2,6	8,2
–російська	0,2	0,2	0,8	0,4	1,0	2,6
–молдавська			1,4	0,4	0,8	2,6
–гагаузька			0,8	0,4	0,6	1,8
інша			0,2			0,2
чоловіка:						
–болгарська	1,7	3,8	8,6	6,9	12,9	33,9
–українська	0,5	2,0	3,4	2,2	4,8	12,9
–російська		0,6	1,0	0,8	0,4	2,8
–молдавська	0,2	0,2	0,6	0,8	1,4	3,2
–гагаузька			0,6	0,4	0,4	1,4
-білоруська					0,2	0,2
інша			0,2			0,2
Загалом %	3.5	12.2	28.4	21.8	34.2	100

* Вік відноситься до наших респондентів, а не до їхніх подружніх партнерів.

самохарактеристик. Болгари прагнуть до етнічно-соціальної ідентичності шляхом ідентифікації зі своїм етносом, прагнуть зберігати вже давно виниклі позитивні відносини із представниками пануючої групи. Зі збільшенням строку проживання в Україні відбувається підвищення позитивної соціальної ідентичності, а також відзначається важливість збереження культурних запозичень. Результати дослідження показали, що етнічна ідентифікація, для болгар дуже важлива, це свідчить про високий ступінь особистісного віднесення до болгарської групи, шанобливого відношення до людей іншої етно-соціокультурної приналежності. Слід зазначити, що при високому показникові визначення себе болгарами, для опитуваних неабияке значення в структурі самоідентифікацій має позиція громадянської приналежності. Щоразу говорячи про себе як про громадянина, респонденти не забували і з гордістю вказували на те, що вони є болгарами.

Аналіз групових «Я-Образів» болгар приводить нас до наступних висновків. Соціальна ідентичність в епоху соціальних змін може відбуватися, за рахунок зниження деяких видів самоідентифікацій (у нашому випадку, це цивільна, регіональна, етнічна і релігійна) і підвищення інших (сімейно-рольова, загальнолюдська, професійна), приналежність до яких найбільш повно й адекватно відповідає на запитання «Хто Я?» у соціальній реальності й сприяє більш успішній адаптації. Болгари дуже вибіркові

у виборі подружніх партнерів, більшість опитаних перебувають у шлюбі з представниками своєї етнічної групи. Основними факторами збереження ідентичності є місце проживання, створення сімей з представниками однієї етнічної групи, активна просвітницька робота громадських організацій та церков, навчання рідною мовою, наявність власних ЗМІ тощо.

Таким чином, можна сказати, що позитивна етнічна ідентичність, позитивний образ «Ми» і позитивний образ «Вони» є найважливішими показниками успішної етнічної ідентичності болгар, а виходить, і успішної адаптації їх у даних соціокультурних умовах. Вивчення ідентифікації як соціальної так і етнічної – це великий простір для подальших досліджень, в яких можна відобразити багатомірність та різноманітність соціальних спільнот.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Етнічність : глосарій / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Ін-т етнічних, регіональних та діаспорознавчих студій ; В. Б. Євтух. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 170 с.
2. Smith Anthony D. National Identity. Reno: University of Nevada Press, 1991. 224 p.
3. Berger P., Lukman T. The social construction of reality. A Treatise on the Sociology of Knowledge. / Per. E. D. Rutkevich. The Medium, 1995. 323 p.
4. Arutyunyan Yu.V., Drobizheva L.M. The diverse cultural life of the peoples of the USSR. Moscow : Thought, 1987. 303 p.

5. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>

6. Stefanenko T.G. Etnopsihologiya. Moscow : Academic Project, 2000. 320 p.

7. Nikon, N. Identification of Bulgarians in Multinational Odessa. *Social psychology*. Ukrainian scientific journal. 2010. №5 (43), P. 138–146.

8. Naulko, V.I. Ethno-national processes in Ukraine: history and modernity. Heads. specialization. ed. lit. in the languages of nat. minorities of Ukraine, 2001. 424 p.